

บทที่ ๓

หมุ่บ้านกับการขยายตัวทางการค้า

หมุ่บ้านกับการค้า

ลักษณะการค้าเดิมของหมุ่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นกิจการขนาดเล็กกระหว่างหมุ่บ้านคอกหมุ่บ้านเป็นส่วนใหญ่ซึ่งมีทั้งในรูปของการแลกเปลี่ยนสิ่งของของท้องถิ่น และการใช้เงินตรา การค้าที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการบางประการของชาวบ้านเท่านั้น มิได้มีลักษณะการค้าที่สร้างผลกำไรและสะสมทุน การค้าเช่นนี้มีผลทำให้การผลิตอย่างดีที่สุดในหมุ่บ้านคงอยู่ต่อไป

การที่หมุ่บ้านมีการผลิตพอเพียงทำให้มีส่วนเกินเหลืออยู่น้อยมาก ส่วนเกินที่เหลืออยู่นั้นต้องส่งให้กับรัฐตามพันธะ ในรูปของส่วย จึงแทบจะไม่เหลือส่วนเกินในหมุ่บ้านเลย บางครั้ง ชาวบ้านต้องออกไปหาของป่า เพื่อเป็นส่วนเกินส่งส่วยให้กับรัฐ และบางปีที่เกิดวิกฤติการณ์ทางธรรมชาติ ใดแก่ฝนแล้ง น้ำท่วม ชาวบ้านก็ถึงกับอดอยาก ต้องอพยพเคลื่อนย้ายหาอาหารและหาของป่ามาเลี้ยงชีวิต

ของป่าต่าง ๆ ได้แก่ เร่ว น้ำรัก หนังสัตว์ เขาสัตว์ ครั่ง ฯลฯ จึงส่งส่วยให้กับรัฐได้เป็นสินค้าสำคัญในการค้ากับต่างประเทศโดยเฉพาะการค้ากับประเทศจีน กล่าวได้ว่าในระยะแรก การค้ามีลักษณะคู่เคียงกับการส่งส่วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กทช., ร.๒ ๑๕/จ.ศ. ๑๑๗๕ หนังสือนายเรือกุมสำเภาสินค้าไปจำหน่ายเมืองจีน บอกชาวและราคาสินค้า และครายละเอียดใน วรรณคดี ทินานนท์, "การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" วิทยานพนธ์ปริชิตตามหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

นอกจากนี้ ยังมีการค้าของชาวบ้านขาย เคยเนาะการการค้าระหว่างหมู่บ้าน ในรูปของการแลกเปลี่ยนของ หรืออาจซื้อขายเล็กน้อย และการค้าทางไกลที่สำคัญมากสำหรับภูมิภาคนี้ คือการค้าโค กระบือ ซึ่งส่วนมากจะตนเองมาขายภาคกลาง การค้าเช่นนี้มีลักษณะ เป็นการนำตัววัว วัวไปละครั้ง หลังจากทำนาเสร็จแล้ว ตลอดทั้งชาวบ้านของถูกเกณฑ์แรงงานความที่มิพ้นชะกอร์ ทำให้มีข้อจำกัดในเรื่องเวลามาก ชาวบ้านจึงยากที่จะมีโอกาสทำการค้าโดยตลอดทั้งปี เศรษฐกิจของคนในท้องถิ่นอยู่ในวงจำกัด เป็นการผลิตพอใช้พและหาส่วนเกินเพื่อส่งส่วย นอกจากนี้ ยังมีการค้าของหลวงโดยส่งไปให้เจ้าเมืองจำหนาย

ดังนั้น ในขณะที่ชาวบ้านไม่มีอิสระที่จะทำการค้าอย่างเต็มที่ เนื่องจากพันธะที่ผูกมัด ตลอดทั้งความจำเป็นในการทำนา ทำให้ชาวบ้านทำการค้าได้เป็นครั้งคราว และยังมี ความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นในระดับชุมชน ในลักษณะเช่นนี้ทำให้ชาวจีนเข้ามาสู่ของว่างในระบบ เศรษฐกิจ ไทยได้เป็นอย่างดี

การเข้าสู่การค้าของชาวจีนนั้น ชาวจีนได้เริ่มสะสมทุน โดยการประมูลเป็นเจ้าภาษีนายอากร นอกจากนี้แล้วยังได้มีความสัมพันธ์กับข้าราชการโดยกู้ยืมเงิน^๒

^๑ เนื่องจากพระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งกำนันบรรทุกของไปจำหน่ายต่างประเทศ และได้ซื้อผาฉาย ผาแพร ึ่งของต่างๆ เข้ามายังโปรดให้ท่าหลวงคุมผาแพร ึ่งของมามอบให้เจ้าเมือง ท้าวเพี้ย จำหนายแก่ไพร่ บ้านพลเมืองคู กหข., ร.๕ จ.ก. ๑๒๖-๑ เลขที่ ๑๕๕ รางทรานอย เรื่องส่งส่วยของไปให้เจ้าเมืองจำหนาย

^๒ เช่นเงินสองจัน ใคู้ยืมเงินพระพรมเสนาสัดดีคืนเงิน ๒๕ ึ่ง คิดออกเบี้ย ๑๐ ึ่ง, ๑๒ ทำถึง ๒ บาท คู กจข., ร.๕ ม.๒.๑๒๖/๑ พระบรมราชบรรพชารรานฤทธิ์

ซึ่งเป็นการตั้งอำนาจรัฐเข้ามาทำให้เกิดผลประโยชน์และได้อิทธิทธิทางการเมือง
ใช้วิถีคุ้มกันเอง^๑ บางครั้งก็ได้จากการรับซื้อของโจร เช่น โถ กระบี่^๒
ทุนของชาวจีนจึงเป็นทุนที่สร้างขึ้นภายในประเทศไทย มิได้มีการนำเอาทุนมาจาก
ประเทศจีนแต่ประการใด

การค้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่นครราชสีมา ^{ตอนหัวเมือง}
และเบ็ญเมืองที่มีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัย ทำการค้าขายมากที่สุดโดยมีประมาณ
๕๐๐ คน ทั้งหมดมีอาชีพค้าขาย^๓ ชาวจีนจะอาศัยอยู่ประปรายทางตะวันตก มีถนน
และตั้งอยู่ทั้ง ๒ ข้าง มีตลาดขายข้าว ข้าว และผาเทศ ผาขาว ผาขาวที่ใช้
ขนส่งสินค้าอาศัยเกวียนและโคต่าง โดยเกวียนนั้นสำหรับไปรับสินค้าจากหัวเมือง
ลาวตะวันออก และเขมร ส่วนโคต่างนั้นใช้ลงมารับสินค้าจากปากเข็ญ เผาไฟ^๔
โดยขบวนเกวียนต้องใช้เวลา ๑๒-๑๕ วัน การเดินทางผ่านคงสภาพเช่นนี้มา
ในภายหลังใหม่ ซึ่งเกิดจากการเงินบำรุงของหลวง ในยุคนั้นว่าคงเดินข้ามรอย
เท้าของวัวตัวหน้าทำให้เกิดเป็นแนวที่เป็นสันเขื่อนและดิน ทำให้วัวมักจะมีคมฟาด

^๑ กจช., ร.๕ ม.๒.๑๒๓/๓ โขกนนครราชสีมา ปีกราช ๑๙๕๐.

^๒ กจช., ร.๕ ม.๒.๑๒๓/๔ อุนค, ๘ ธันวาคม ๑๑๐.

^๓ James Mc Carthy, Surveying and Exploring in Siam;
London: John Murray, 1902, p. 27.

^๔ "เรื่องไปเตี ยวหัวเมืองลาวตะวันออก" วชิรญาณ กรมธรรม์ว่าทักสภา
หอพระสมุดวชิรญาณ พระนคร เล่ม ๕ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๕, หน้า ๒๕๔๐-
๒๕๔๔.

^๕ Etienne Aymonier; Le Cambodge II, Paris 1901.

อย่างแรง^๑ เมื่อสินค้าเหล่านี้ไปถึงนครราชสีมาแล้วจึงกระจายไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้โดยโคตต่าง เกวียน และทางน้ำ คือ แม่น้ำมูล, จี สำหรับการขนส่งทางน้ำนั้นไม่คงที่เท่าซาง โดยใช้เรือกลไฟ แต่ ก็เดินไต่เฉพาะฤดูฝนเท่านั้น เพราะในฤดูแล้งน้ำมูลตื้นเขิน^๒ ทำให้บริเวณนอกเมืองนครราชสีมาเต็มไปด้วยกองเกวียน ซึ่งจอดซื้อขายสินค้าที่ มาจากหมู่บ้านต่าง ๆ กันที่ตรงนี้ และเกิดตลาดชั่วคราวขึ้นโดยทำการซื้อขายกันใต้อาสนวิหาร^๓ ส่วนมากแล้วจะมาเช่าเย็นกับเมื่อจะกลับก็ขายเลหลัง บางครั้งก็อาจมี คางคกบ้าง^๔

นอกจากนี้แล้วยังมีหนองคายเป็นทางผ่านของหลวงพระบาง และเป็นทางที่กองคาราวานจะนำสินค้าพื้นเมืองที่ไปขายยังโคราชและกรุงเทพฯ สินค้าของทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ทำการค้ากับคนจีน คือ งาช้าง หนังสัตว์ หนังสัตว์ป่าอื่น ๆ ผงทองคำ แร่ เงิน ทองแดง ผดกระวาน ครั่ง ช้าง ฝ้ายใหม่^๕ จะเห็นได้ว่าสินค้าจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือลงมาสู่ภาคกลางนั้นส่วนมาก

^๑H. Warington Smyth, Notes of A Journey on the Upper Mekong, Siam; (London: John Murray 1895.) p. 94.

^๒“เรื่องไปเที่ยวหัวเมืองลาวตะวันออก” วชิรญาณ . . . , หน้า ๒๕๔๘.

^๓H. Warington Smyth, Notes of A Journey on the Upper Mekong, Siam, p. 91.

^๔สัมภาษณ์นายสุเทพ จิตวาจวงศ์ อายุ ๘๓ ปี บริษัทบุรีรัมย์-สว่างพานิชจำกัด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๒๓.

^๕Auguste Pavie, Mission Pavie Indo Chine, V. 2, (Paris: E. Leroux, 1901), p. 53.

^๖มั่งแองคอร์ ปาลเลกัวร์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: กวางหนากการพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๘๘.

เป็นของป่าไผ่ ไผ่ กล้วย เหงือก หนึ่งตัว หนึ่งตัว ส่วนสินค้าจากกรุง เพชรบุรี
เป็นเสื้อผ้า เครื่องใช้ของใช้ต่าง ๆ ค้าย เข็ม ไม้ขีดไฟ เกตุโต๊ะ
ยานไถนา จอบ น้ำมัน ฯลฯ

กล่าวได้ว่าชาวจีนเป็นพ่อค้าและพ่อค้าขายต่าง ๆ เขาก็มีใจขายของ
โดยชาวจีนได้ทำการซื้อสินค้าตามหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากเป็นของป่า ซึ่งอาจ
เข้ามาซื้อเอง หรือนายอ้อยในหมู่บ้านนั้น ๆ รวบรวมซื้อไว้แล้วมาขายต่อให้อีกทอด
หนึ่ง และขณะเดียวกันก็นำเอาสินค้าต่างประเทศจากกรุงเทพฯ เข้าสู่หมู่บ้านต่าง ๆ
ด้วย เช่น ผ้ายืดจากสิงคโปร์ เครื่องโลหะจากเยอรมัน^๒ ซึ่งอาจเป็นไปด้วย
วิธีที่ชาวจีนนำเข้าสู่หมู่บ้านเองเพื่อไปแลกหรือซื้อ สิ่งของต่าง ๆ หรืออาจเป็น
ชาวบ้านเข้ามาซื้อเพื่อขายที่ตลาดในเมืองเองก็ได้ โดยชาวจีนจะจ้างเกวียน

เรื่องเที่ยวต่าง ๆ ภาคที่ ๕ ว่าด้วยเที่ยวมณฑลนครราชสีมา

มณฑลอุดรและมณฑลร้อยเอ็ด พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
คำรบราชสุทธานนท์ หน้า ๒๕-๔๖. นอกจากนี้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังทำการ
ค้ากับลาวและเขมรด้วย ทำให้สินค้าตะวันตกเข้ามาในภูมิภาคนี้อีกทาง หนึ่ง เช่น
มีสินค้าที่มาจากพนมเปญ ไผ่ ไผ่ เข็ม เกตุโต๊ะ ไม้ขีดไฟ ตะเกียง น้ำมัน
ภาค สิบ เกตุโต๊ะ กุ กจท. ร.๕ ม.๒.๑๒๓/๒๑ พระกัศาวานิจ์ เจ้า
ภาชี ขอทำทางจากถิ่นภาชีเรือเขาออกร้อยชั่งข้ามเมืองเชียงแตงยื่นต่อพระยา
มณฑลอำนาจานิมิต. จ.ก. ๑๒๔๘.

^๒ James Mc Carthy, Surveying and Exploring in Siam,

(London: John Murray, 1902), p. 33.

ของชาวบ้านมา^๑ ในฤดูแอ้งสามารถเดินทางได้ก็จะมีขบวนเกวียนมาขึ้นของ โดยเดินทางมาเป็นขบวนเพราะไม่ปลอดภัยเนื่องจากโจรผู้ร้าย^๒

นอกจากนี้ชาวจีนโตทำการรับซื้อข้าว ทำโรงสี การรับซื้อข้าวเปลือกมีเกวียนมาขายให้ คนขายข้าวเป็นคนพื้นเมือง และมีนาไกล ๆ เช่นแถบทุ่งบุรี จตุรัส พ่อค้าจีนจะรับซื้อข้าวและบางครั้งก็มีคนพื้นเมืองไปรับซื้อข้าวจากที่ไกล ๆ มาเป็นกองคาราวาน รอนแรมมาเรื่อย เช่นจากโนนสูง จตุรัส ใช้เวลาเป็น ๑๐ วัน และบางครั้งโรงสีจะออกไปตามเกวียนข้าวโดยออกไปคอยรับเกวียนข้าว ระยะทางช่วงหนึ่งและนำมา เช่นไปดักที่จอหอที่เป็นชุมทางเข้าเมือง การรับซื้อข้าวถ้าไปซื้อข้าวตามหมู่บ้านบางครั้งไซ้ของแฉก เป็นประเภทของกินของใช้ ถ้าเป็นพ่อค้าปลีกลงไปซื้อก็จะหาของแฉกไปเรื่อย ๆ โดยคอนเข้าไซ้ของที่ตลาดแล้วเข้าหมู่บ้าน ของที่เขาไปแฉกได้แก่ปลาทุเค็ม หอม กระเทียม และในเวลาเย็นก็กลับเข้าเมือง ผู้ทำเช่นนี้ส่วนมากเป็นหญิงจีน ถ้าเป็นคนพื้นเมืองก็จะหาข้าวมาตลาดขายแล้วซื้อของใช้ที่ตองการกลับไป

^๑ชาวจีนไม่มีเกวียนเองเพราะ ไม่ต้องการมีภาระในการเลี้ยงดูโค หรือกระบือที่ใช้เทียมเกวียน สัมภาษณ์นายวิจิตร วัฒนสุชาติ อายุ ๘๓ ปี ๑๓๕๓/๒ ถนนสุขเกษม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๓.

^๒สัมภาษณ์นางพูนศิริจินดา อายุ ๘๒ ปี โรงสีชัยพุก ๑๔๘/๒ ถนนสุนทราราม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, ๕ สิงหาคม ๒๕๒๓.

^๓เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนี้ชาวจีนยังได้ทำการตั้งโรงสีขึ้น และมีการตั้งนางข้าวเรือ
เก็บไว้ แต่ละคนจะมีลูกค้าของตนเอง เวลาข้าวราคาดีก็ไปซื้อจากเขา ใน
นครราชสีมาตระกูลที่เร้นเจ้าของนางข้าวได้แก่ ยะโกกร วัชรคุปต์ คาญใหญ่
พานิชย์ เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าชาวจีนได้เข้ามาสู่หมู่บ้านต่าง ๆ โดยการรับซื้อ
ของป่าจากชาวบ้าน ต่อมาได้ทำการซื้อขายข้าวและตั้งโรงสีขึ้น ซึ่งเป็นการค้า
ที่ทำให้ชาวนาประสบผลเป็นอย่างไรก็เพราะชาวนาไม่มีโอกาสทราบราคาและ
กำหนดราคาเองได้ ตลอดทั้งเป็นการลิดและจำหน่ายไปโดยที่ไม่ได้คิดค่าแรง^๒
ส่วนชาวบ้านที่เคยค้าขายทางไกลก็ยังคงมีอยู่แต่ลดความสำคัญลง เนื่องจากการ
ขยายตัวทางคมนาคม คือการมีเส้นทางรถไฟ ทำให้สินค้ามาขึ้นรถไฟที่ นคร-
ราชสีมา เพื่อลงมาสู่ภาคกลางแทนที่การใช้เกวียน และโคต่างไปทั้งหมดดัง
กลอน ทำให้ชาวบ้านต้องไปทำการเกษตรเป็นหลักมากยิ่งขึ้น

ไม่มี...
...
...
...

การค้าไม่ว่าจะเป็นการค้าสัตว์ หรือการค้าทางเกวียน ต่างก็ประสบ
กับปัญหาต่าง ๆ ที่สำคัญ ประการหนึ่ง คือ ปัญหาโจรผู้ร้าย โดยเฉพาะถ้า
หากเป็นท้องซู่เป็นผู้ร้าย ซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษก็เป็นไป หน้าที่เจ้าเมืองกรม
การเกรง^๓ และโจรผู้ร้ายทั่วไปซึ่งทำให้ราษฎรถึงกับสองอพยพครอบครัวตั้ง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เรื่องเดียวกัน.
^๒ สัมภาษณ์นายสัจจา ขณะประกอบ อายุ ๕๒ ปี โรงสีโคราช
๑๒๕ หมู่ ๒ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, ๔ สิงหาคม
๒๕๒๖.

^๓ กจข, ร.๕ สารบาณสมุคพิเนน เล่ม ๒ จ.ก. ๑๒๓๘-๑๒๔๐, หน้า ๒๔๓.

ภูมิภาเนาไป^๑ บางครั้งต้องชูผู้ซึ่งขึ้นไปค้าขายที่นครราชสีมา โดยชาวพลอย
แหวนทองคำ ขาดักขา เป็นต้น ก็ใ้ถูกโจรทำร้ายและแย่งชิงยามถึงของต่าง ๆ
ไป^๒ บางครั้งจุคไซ้เขามานเรือรณราษฎรและเขาไปจนแล้วโคคองกระบือไป^๓

ส่วนชาวจีนซึ่งทำการค้าโดยจ้างเกวียนบรรทุกของไปนั้นบางครั้งก็ถูก
ฆ่าชิงทรัพย์ก็มี^๔ บางครั้งเมื่อถูกชิงทรัพย์ไม่แล้วปรากฏว่าไปพบของกลางอยู่ที่

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๖๗ นครราชสีมา มีคดีผู้ร้ายปล้นถึง ๑๔๓

ราย โดยผู้ร้ายรวมกลุ่มกันกลุ่มละประมาณ ๓๐-๕๐ คน มีอาวุธครบทำให้ราษฎร
ต้องคบคิดกันเป็นกลุ่มเพื่อรักษาทรัพย์สินสิ่งของ บางคนกลางคืนก็ข่มขอนนอนในป่า
เมื่อมาร้องทุกข์ พระยานครราชสีมา ๆ ก็ว่า "โงะวังตัวเอาเด็ก" ทำให้
ราษฎรอพยพไปอยู่บ้านเมืองอื่นประมาณ ๒๐๐๐ ครอบครัว คู กจช., ร.๕
ม.๒.๑๒ก/๔ พระภิกษุผู้ศึกษาวิชาการของเมืองนครราชสีมากราบทูลสมเด็จพระ
พระบรมวงษเธอเจ้าอามา มาลากรมสมเด็จพระนารายณ์รภิรักษ์สำเร็จราชการ
มณฑลไทย.

^๒ กจช., ร.๕ ๓/๒ คดีความ ร.ศ. ๘๔-๘๕ เรื่องความมอญโยที่ ๑๐
หนังสือเจ้าพระยาภูษราภียา ที่สมุหนายกมาถึงเจ้าพระยานครราชสีมาในพระยา
ปลัด หน้า ๒๒.

^๓ กจช., ร.๕ ม.๒.๑๒ก/๒๕ พระอาราธนาข้าหลวงเมืองอุบลราช
ธานี โบบอกส่งคนหนังสือบอกเมืองแสน เมืองจันทน์ ท้าบพิภกรมการเมืองยศ
โธธร, มิถุนายน ค.ศ. ๑๒๔๘.

^๔ เช่นจีนแจ้วแตกจางอายุชุมอายุปาน และบุคคลอื่นจะไม่เมืองอุบล
ราชธานี ถูกฆ่าชิงทรัพย์กลางทาง คู กจช., ร.๕ ม.๒.๑๒ก/๗
อุบลราชธานี.

ภรรยาเจ้าเมือง^๑ บางครั้งทองชูหรืออุลามาซื้อโค กระบือ โดยจ้างชาวลาวช่วย
 ตอนไปก็อาจถูกโจรผู้ร้ายปล้นและเกิดการต่อสู้ถึงบาดเจ็บมลายก็มี^๒ นอกจากนี้
 ๑. นานกว่า การเกิดสภาพที่ร้อนและความไม่สะดวก ก็เป็นปัญหาที่ทำให้การ
 ค่าต้องถูกจำกัดลง^๓

^๑มองภูคนในบังคับอังกฤษเอาสิ่งของขึ้นไปขายที่เมืองอุบลราชธานี
 ถูกผู้ร้ายชิงเอาทรัพย์สินสิ่งของไป ต่อมาจับของกลางได้ที่ภรรยาเจ้าพระมเหศว
 เจ้าเมืองอุบล จึงให้การว่าระอมาจากอ้ายแดงทาสเจ้าพระมเหศวเมืองอุบล
 คู กจช., ร.๔.๓/๒ คดีความ ร.ก. ๔๔-๔๕ หน้า ๑๑๓ เมืองอุบลนำเรื่อง
 รวามองภูควาควยผู้ร้ายปล้น หนังสือเจ้าพระยาภูธราภัยที่ตมุหนายกราถึงเจ้าพระ
 มเหศวเจ้าเมือง อุบล ราชวงษ ราชบุตรเมืองอุบลราชธานี.

^๒เช่นเมื่อทองชูไปซื้อโคกระบือจากหนองคาย ภูคนว่านี่จะขนม
 เดินทางมาหยุดพักที่ทิศวันตกเมืองน้ำเงินจึงแรงค ถูกผู้ร้ายประมาณ ๑๐๕ คน
 เขาคอมและไขปืนควบตีตายมีปล้น โคต่อสู้กันถึงแตกเขาถึงเพียง ปรากฏว่าทองชู
 ตาย ๒ คน และลาวทาส ๒ คน และผู้ร้ายไปเอาโค ๔๔ ตัว กระบือ
 ๔๗๔ ตัวไป คู กจช., ร.๕ ม.๒.๑๒๓/๒ นครราชสีมา ๒๔ พฤษภาคม
 ร.ก. ๑๐๘.

^๓กทช., ร.๔ จ.ก. ๑๒๒๐ เลขที่ ๑๐๔ หนังสือพระราชเสนาถึง
 เจ้าเมืองกรมการเรื่องต่าง ๆ ๑๐ เรื่อง.

^๔กจช., ร.๕ ม.๒.๑๔/๑๔ พระพรหมภักดี นายรองพลพ่าย
 ทำรายงานตรวจราชการมณฑลเมืองนครราชสีมา ขึ้นทุกเดือนธันวาคม, ๘ กันยายน
 ๑๑๕.

การขยายตัวการผลิตของหมู่บ้าน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจไทย คือมีลักษณะของระบบทุนนิยมจากภายนอกประเทศเข้ามา ภายหลังจากไทยได้ลงนามในสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๓๘๘ และเปิดการค้ากับต่างประเทศ^๑ และการที่ตะวันตกได้แผ่อำนาจเข้ามาในเอเชียยึดครองประเทศต่าง ๆ และจัดการผลิตในแขนงที่ตลาดโลกต้องการ เช่น น้ำตาล แร่ดีบุก แคนตาลินผลิตข้าว ทำให้จำเป็นต้องหาข้าวจากแหล่งผลิตอื่น ทำให้ชาวไทยเป็นที่ต้องการและเป็นผลให้เกิดการขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะในภาคกลาง^๒

สำหรับการผลิตข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ในระยะแรกที่ประเทศเริ่มเปิดการค้ากับต่างประเทศอย่างกว้างขวางหลังปี พ.ศ. ๒๓๘๘ แม้จะมีเหลืออยู่บ้างก็แทบจะไม่มีการซื้อขาย และไม่มีการค้าส่งมายังภาคกลางเนื่องจากเป็นสินค้าที่มีน้ำหนักมาก และมีปัญหาการคมนาคม ต่อเมื่อมีเส้นทางรถไฟแล้ว การผลิตข้าวจึงกลายเป็นสินค้าลงมาสู่ภาคกลาง โดยข้าวเปลือกจากจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย"

เศรษฐกิจศาสตร์กับประวัติศาสตร์, หน้า ๑๑๓ - ๑๑๔.

^๒ รายนะ เอื้อกนิ ทวีศิลป์ สืบวัตนะ, การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๗๕), วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

รอยเอ็ด มหาสารคาม บุกราวปี สุรินทร์ บุรีรัมย์ มาทางเรือ และขึ้นที่ท่าช้าง^๑ โดยมีพ่อค้าไปตั้งฉางรับซื้อ เว้นชาวเหล่านี้ชาวลับจะซื้อสินค้าจากนครราชสีมาไป ซึ่งเป็นสินค้ามาจากกรุงเทพฯ^๒ และสินค้าเหล่านี้ก็จะเข้าสู่หมู่บ้านต่อไปทั้งในรูปแบบในหมู่บ้านออกมาซื้อและคนในเมืองมาเข้าไปขาย ถึงขึ้นการซื้อ - ขาย ข้าว และสินค้าต่าง ๆ ก็สามารถทำได้ทั้งหมด

นอกจากนี้ยังมีสินค้าประจำที่มาจากนครราชสีมาลงมายังกรุงเทพฯ คือข้าว และหมู ซึ่งส่งออกไปยังสิงคโปร์ต่อไป^๓ โดยใช้วิธีไล่ให้เดินมาจากจังหวัดต่าง ๆ ประมาณ ๑ - ๒ เดือน แล้วมาซื้อขายกันที่เรือจากนั้นจึงนำขึ้นรถไฟ^๔

เป็นที่น่าสังเกตว่าแหล่งการค้าขายข้าวจะเคลื่อนย้ายไปตามเส้นทางรถไฟ คือเมื่อรถไฟขึ้นไปถึงจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุดรธานีแล้ว ข้าวในบริเวณเหล่านั้นก็จะนำมาบรรทุกรถไฟในจุดที่ใกล้ที่สุดนั้น จนกล่าวได้ว่าตลอดทางรถไฟที่เดินแล้วนั้นถ้าเป็นตำบลมีหมู่บ้านก็มีฉางตั้งกะไป มีพ่อค้าขึ้นมาจากนครราชสีมา

^๑ท่าช้าง เป็นท่าเรือริมฝั่งแม่น้ำมูล จังหวัดนครราชสีมา ปีหนึ่งเดินเรือได้ประมาณ ๒ - ๓ เดือน

^๒สัมภาษณ์ นายสุเมธ ชัยวารวงศ์, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๓

^๓เรื่องเที่ยวที่ต่าง ๆ ภาคที่ ๒ เที่ยวเมืองวิมาย ในจังหวัดนครราชสีมา พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางเชย ยะมีไตรย, แปลโดย นายประสม อรรถยุกติ, (นครหลวงกรุงเทพฯธนบุรี : โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๓๐.

^๔สัมภาษณ์ นางบุญ ศิริจินดา, ๕ สิงหาคม ๒๕๒๒.

ตั้งซื้อข้าวส่งลงไป^๑ ในแต่ละปีจะมีข้าวเปลือกจากนครราชสีมาขนส่งมาจนถึงทางรถไฟมีปริมาณสูงสุดคือ ๒๐๐,๐๐๐ ทอน^๒ และจากการขยายตัวในการผลิตข้าวนี้เองได้ทำให้เกิดโรงสีขนาดย่อมขึ้น ซึ่งข้าวที่สีตามโรงสีนี้เพื่อเอาไปขายในเมือง ที่เหลือก็ส่งกรุงเทพฯ ชาวบ้านไม่ได้อีกเพื่อเอาไปบริโภค^๓ ถ้าโรงที่โรงสีได้รับจากการซื้อขายข้าวได้จากการควบข้าว ซึ่ง นายวิชัย ศิริจินดา ถึงกับยืนยันว่า "ถ้าโรงอยู่ที่ทรงนี้"^๔ ส่วนชาวบ้านนั้นส่วนมากยังคงบริโภคข้าวที่ได้จากการค้าด้วยรถกระเดื่อง^๕

จะเห็นได้ว่าความพยายามต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลจากการผลิตข้าวเพื่อขายนี้ขึ้นกับระยะทางและลักษณะของการคมนาคม ซึ่งการรับอิทธิพลนี้เห็นได้อย่างเด่นชัด เมื่อ

^๑ กจช., สบ.๒.๘๗/๒๘ บันทึกรายงานเสด็จตรวจราชการมณฑลภาคอีสานของจอมพลสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต พ.ศ. ๒๔๖๐.

^๒ J. Homan Van der Meide, The Economical Development of Siam During the Last Half Century, p. 17.

^๓ สัมภาษณ์ นางศุภ กิริจินดา, ๕ สิงหาคม ๒๕๒๒.

^๔ สัมภาษณ์ นายวิชัย กิริจินดา, อายุ ๖๘ ปี โรงสีชัยพฤกษ์ ๑๔๗/๒ ถนนสุนทราราม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒

^๕ นายวิศิษฐ์ วัฒนสุชาติ, กล่าวว่าประมาณ ๕ น้ำฟ้าของทุกวัน จะไถเกี่ยวเสียงตำข้าวเสมอ สัมภาษณ์ นายวิศิษฐ์ วัฒนสุชาติ, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๓.

มีการสร้างทางรถไฟเข้ามาถึงนครราชสีมา ทั้งนี้ในภูมิภาคนี้ก็ไ้มีการค้าโดยทาง
เกวียนอยู่แล้ว

กล่าวได้ว่าหมู่บ้านมีการขยายตัวทางการผลิตเมื่อมีรถไฟแล้ว การขยายตัว
ทางการผลิตนี้ทำให้เกิดปัญหาการถือครองที่ดินขึ้น โดยก่อนหน้านั้นชาวบ้านจะมีที่ดิน
เป็นของตนเองด้วยการหักล้างดวงพง และมีที่ดินทางส่วนตกเป็นของชุมชนทางท้องถิ่น
ต่อมาเมื่อมีการผลิตข้าวเพื่อการค้ามากขึ้น ชาวจีนได้เริ่มมีการสะสมที่ดิน เนื่องจากการ
ที่ชาวนามากู้ยืมเงิน แล้วใช้ที่ดินเป็นสิ่งค้ำประกันหรือส่งเป็นข้าว หรือบางครั้งชาวนา
นาชื่อของ ถ้ามีเงินก็เอาเงินมาให้ ถ้าไม่มีก็ค้ำไว้ แล้วพูดว่าจะเอาข้าวมาให้เท่านั้น
เท่านั้นเป็นกิโลกรัม เป็นหมื่น^๓ ซึ่งเป็นการตกลงกันโดยที่ชาวนาน่าจะไม่มีโอกาสรู้ราคา
ที่แท้จริงของสินค้าชนิดนั้น ๆ การขยายตัวในการผลิตและการค้าชาวนา หมู่บ้านต่าง ๆ

๑๓๖๑๓
๑๓๖๑๓
๑๓๖๑๓

^๑ได้เปิดเดินรถไฟสายกรุงเทพฯ - นครราชสีมา เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๔๔๓ คุรายนละเวียงโง เกิ่นกูด ยี่เปียงฉันต์, การพิจารณาการคมนาคมทางบก
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารนิเทศการศึกษาศึกษาปีที่
๑๔๔ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, (กรุงเทพฯ: มศว. : เจริญวิทย์การพิมพ์,
๒๕๒๐), หน้า ๑๐๘.

^๒สัมภาษณ์ นายสารดี พรหมสาขา ณ สกลนคร, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๒

^๓สัมภาษณ์ นางหญิงนิม โภคฉัตร อายุ ๓๐ ปี ๑๐ - ๑๒ ถนนหลวง
อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๒๒

ลักษณะที่เป็นปัญหาเช่นนี้มีมาก โดยเฉพาะแถบนครราชสีมาที่มีการกู้ยืม
เงินจากผู้ที่ร่ำรวยในเมืองและถูกเรียกดอกเบี้ยในอัตราสูง ซึ่งจะชำระดอกเบี้ยเป็น
ข้าวเปลือก โดยเจ้าหนี้เป็นผู้ตีราคาข้าวเปลือกเองซึ่ง เชมซ์ เอ็ม แอนครุส มีความ
เห็นว่าเป็นภาวะพิเศษควรแก้ไข^๔ดู เชมซ์ เอ็ม แอนครุส, รายงานการสำรวจโลก-
กิจตามชนบทสยาม ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๗๗, หน้า ๓๕๔ - ๔๒๘.

น่าจะได้รับผลกระทบอย่างมากพอสมควร เพราะบางหมู่บ้านถึงกับขายข้าวหมกจนไม่มี
รับประทานครวญความถี่ใจที่ขายข้าวไ้ราคา^๑

อย่างไรก็ตามแม้จะมีการขยายตัวทางการค้าและมีการผลิตข้าวเพื่อขาย
แต่ก็เป็นการผลิตโดยการขยายพื้นที่ที่มีไว้มีการพัฒนา เทคโนโลยีการผลิต^๒ และหัตถกรรมใน
ครัวเรือน เช่น ทอผ้า เกรียงไม้กินเน่า การตีเหล็ก เป็นต้น ก็ยังคงผลิตอยู่ด้วย
วิธีเทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิม เพื่อสนองความต้องการภายในครัวเรือน ภายในหมู่บ้าน
และหมู่บ้านใกล้เคียง แต่ปริมาณน่าจะลดลงเพราะมีสินค้าที่คุณภาพดีกว่าจากกรุงเทพฯ
เข้ามาทำให้หัตถกรรมครัวเรือนเหล่านี้อ่อนแอลง เนื่องจากหัตถกรรมเหล่านี้ไม่มี
คุณภาพสูงพอที่จะสนองความต้องการของตลาดโลกได้ และในขณะที่ยังไม่สามารถพัฒนา
เทคนิคการผลิตด้วยตนเองนั้น ก็ถูกสินค้าจากภายนอกที่มีเทคนิคการผลิตสูงกว่าเข้ามา
ทำให้ความต้องการหัตถกรรมเหล่านี้ลดลง อย่างไรก็ตามความอ่อนแอของหัตถกรรม
ครัวเรือนของภูมิภาคนี้ก็ได้รับผลกระทบจากการเปิดประเทศน้อยกว่าภาคกลาง^๓ เพราะ
ยังคงรักษาสິงเหล่านี้ไว้ได้

^๑ที่จังหวัดศรีสะเกษราษฎรได้ทำการขายข้าวให้กับชาวจีนเพราะไ้ราคาดี
เมื่อรถไฟไปถึงจึงทำให้เกิดความอภยยากต้องอพยพไปอยู่ที่ภูเขี้ยว จู กจข., ร.๗
ม.๒๖.๕ก/๔๑, หลักเมือง จังหวัดที่ ๓๑/๖/๓๒ เรื่องคนศรีสะเกษทิ้งบ้าน

^๒พระยาสาธิตานภณบาล (บรรยาย) "สถาปณีสานเมื่อ ๔๕ ปีก่อน"
มหาดไทย ๓(พฤศจิกายน, ๒๕๒๑), หน้า ๑๔ - ๒๑.

^๓ดูรายละเอียดใน สุวิทย์ ไทพยวัฒน์, วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบท
ในภาคกลางของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๕๔ - ๒๔๗๕.

๑๓๓๓
๒๖

กล่าวได้ว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม้จะมีการรับผลจากการเปิดประเทศ ทำให้มีการค้าเกิดขึ้นแต่ก็ยังคงมีลักษณะการผลิตพึ่งพาของป่า การผลิตพอยังชีพคู่เคียงกันไป อย่างไรก็ตามสังคมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ ส่วนที่นิยมจากภายนอกประเทศ เข้ามาระทบและทำให้เปลี่ยนได้แก่โรงสี และเครื่องมือการผลิตบางชนิดที่มาจากต่างประเทศ เช่น จอบ เครื่องกรอและสาวไหม

นอกจากนี้การมีเส้นทางรถไฟยังมีอิทธิพลอย่างเด่นชัด ดังที่ นายหลุยส์ ไวลเลอร์ (Luis wieler) วิศวกรชาวเยอรมัน ซึ่งสร้างทางรถไฟสายนครราชสีมา ได้บันทึกไว้เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๗ ว่า รถไฟมีอิทธิพลอย่างเด่นชัดบ้านเรือนจะมุ่งหลังคาตั้งกะดียวจากหรือแฝก ความร่ำรวยมีสินค้าจากยุโรปวางขายเกลื่อน เช่น ผ้า น้ำมันก๊าด เครื่องใช้ภายในครัวเรือน เครื่องอตุภูมินิยม ความสะดวกในการขนส่งทำให้สินค้ามีราคาถูกลง เคี้ยวนี้จึงไม่มีขบวนเกวียน ขบวนช้างหรือขบวนคนหาบหามที่ขนส่งสินค้าตามถนนระยะยาวไปเหลืออยู่สักเลย

๑๓๓๓
๒๖

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

✓ เกลาส เวงด์ และ เกลาส โรเซินแบร์ก (รวบรวม), เยอรมันมองไทย, (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๒๐), หน้า ๑๑๗ - ๑๑๘.

การเคลื่อนย้ายแรงงาน

จะเห็นได้ว่ากฎธรรมชาติในการค้าชาวหลังการทำสนธิสัญญาเบาริง ใ้เกิดผลต่อภาคกลางอย่างชัดเจน ทำให้ต้องการแรงงานเพื่อทำการผลิตมีงส่วนหนึ่งเป็นแรงงานที่มาจากหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การเคลื่อนย้ายแรงงานนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการทำกินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคเคือง ค่าแรงต่ำ ชาวไม่ไ้ซื้อขายกัน ถ้านาสำหรับเพียงบริโภคและแลกเปลี่ยนสิ่งของเท่านั้น ไม่มีการซื้อขายกัน จึงต้องอพยพลงมารับจ้างหารายได้เลี้ยงครอบครัว โดยเข้ามารับจ้างงานที่บริเวณทุ่งหลวงคลองรังสิตมีละหลายพันคน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการผลิตข้าวในบริเวณนี้ ความสำคัญของแรงงานเหล่านี้มีมากจนถึงกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชานุญาตให้ไม่ต้องเข้ารับราชการทหาร และโปรดให้ข้าราชการเทศาภิบาลมณฑลอุดรและมณฑลอิสานทำหนังสือให้ราษฎรที่ลงมารับจ้าง^๒ ทั้งนี้เพราะการใช้แรงงานเพื่อการผลิตในเวลานั้นมีปัญหา

^๑พระยาสุริยานุวัตร, ทรัพย์สินศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๑๘), หน้า ๘๓.

^๒กจข., ร.๒ กข.๑/๒ พระปฏิบัติราชประสงค์ ผู้จัดการบริษัทชุกคลองแลคูนาสยาม เรียบน เจ้าพระยาวางษานุประพัทธ์, ๑๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕.

^๓"ประกาศยกเว้นชาวมณฑลอุดรและอิสาน ึ่งลงมารับจ้างทำนาและการการอื่น ๆ ตาม พ.ร.บ.ลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔." เทศาภิบาล เล่ม ๒๕, ๑๑ ตุลาคม ๑๒๗, หน้า ๗๕๕. อ้างใน เฉอมารักษ์ ราชภัฏสารักษ์, "พัฒนาการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒ - ๑๙๓๒)" ปรวิญญาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐, หน้า ๘๕.

เรื่องการหลบหนี.

อย่างไรก็ตาม การลงมารับจ้างทำนาของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางปีก็มีปัญหาคือไม่ลงมาเนื่องจากไถข้าวแล้วลือว่าเกิดโรคระบาด^๑ นอกจากนี้ บางครั้งเจ้าของนาที่ถือโฉนดค่าแรงพวกลูกจ้าง^๒ เช่นเมื่อผลผลิตโคน้อย เจ้าของนาก็มักลดหย่อนค่าจ้างที่ได้สัญญาไว้ว่าจะให้นั้นตามอำเภอใจ ส่วนลูกจ้างนั้นเป็นผู้น้อย และเป็นชาวป่าชาวคอกก็ไม่กล้าฟ้องร้อง^๓ และในระยะหลังไปรับจ้างทำงานอื่นที่ รายได้ดีกว่า เช่น สร้างทางรถไฟ กรมท่อน้ำที่ท่าหลวงและหนองกรวย อุตสาห การลงมาของแรงงานอีสานนี้จะพากันมาโดยมีนายฮ้อยเป็นตัวหน้าพามา และจะมาถึง บริเวณที่จะจ้างในราวเดือนเมษายน และจะกลับบ้านตนในเดือนมกราคม หรืออุณหภูมิต่ำ ในปีถัดไป หลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว^๔ ในลักษณะเช่นนี้จึงเป็นการซื้อขายชัดเจนว่า แรงงานที่ลงมารับจ้างทำนาก็เป็นแรงงานคนละส่วนกับที่ใช้ทำการผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะทำให้การผลิตโดยแรงงานที่ใช้ในครอบครัว

^๑ กจช., ร.๕ กษ.๓.๑/๑๑ เรื่องปรากฏว่าไม่ลงมาทำนาในทุ่งหลวง และเรื่องคนอพยพออกจากทุ่งหลวง, ๑๖ พฤษภาคม ๑๒๔.

^๒ กจช., ร.๕ กษ.๓.๑/๑๔ รายงานประชุมชาวนาในทุ่งหลวงของรังสิต กระทรวงเกษตรราษีการ, ร.ก. ๑๒๘.

^๓ กจช., ร.๕ กษ.๓.๑/๑๒ ชาวนาจะดูเงินรัฐบาลและความคิดเห็นที่จะ คัดบำรุงนา

^๔ "นายฮ้อยซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั้น เมื่อยังไม่มีเส้นทางรถไฟ ก็จะมา แรงงานเดินมาพร้อมกับ ฟูก โกว กระบือ แต่เมื่อมีเส้นทางรถไฟแล้วก็จะมาขึ้นรถไฟที่ นครราชสีมา" มาลงยังจุดที่ถ่วงการ ซึ่งนายฮ้อยจะไถค่าจ้างด้วย ดูรายละเอียดใน ทีวีศิลป์ สืบวัชณะ; "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง..." หน้า ๑๓๖.

จะเห็นได้ว่าลักษณะการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมายังภาคกลางนั้นไม่เป็นไปอย่างฉิวพร ทั้งนี้เนื่องจากความผูกพันกับชุมชนทำให้แรงงานเหล่านี้ไม่สามารถแยกตัวเป็นอิสระได้ มีลักษณะหาเงินได้ก็กลับมาเพื่อนำเงินไปบริโภค

กล่าวโดยสรุปแล้ว ภูมิภาคนี้ได้รับผลกระทบจากการเปิดประเทศทำการค้าเสรีต่อเนื่องจากภาคกลางอีกทอดหนึ่ง อัตราความเปลี่ยนแปลงจึงต่ำกว่า สืบเนื่องจากปัญหาเส้นทางคมนาคมและลักษณะทางภูมิศาสตร์ แม้จะมีการขยายตัวทางการค้าด้วยการผลิตข้าวเพื่อส่งมาขายยังกรุงเทพฯ ตลอดจนรับเครื่องมือการผลิตจากต่างประเทศ^๑ แต่หมู่บ้านก็ยังคงมีลักษณะการผลิตพอเลี้ยงชีพไปค้าขาย และไม่ก่อให้เกิดการสะสมทุน เพราะส่วนเกินได้ออกไปจากภูมิภาคนี้ตลอดมา เช่น ในรูปของส่วย

อย่างไรก็ตามการสูญเสียส่วนเกินตลอดมาของภูมิภาคนี้ทั้งในรูปของส่วยและการขาดดุลย์การค้ากับภาคกลาง^๒ ทำให้ไม่มีเงินตั้งสร้างทุนด้วยตนเอง ไม่มีทุนพอ

^๑ เครื่องมือเหล่านี้บางชนิดชาวบ้านไม่กล้าไปใช้ เช่น เครื่องกรอและปั่นด้ายจากญี่ปุ่น แม้จะมีคุณภาพดี แต่เนื่องจากเป็นเครื่องโลหะ เมื่อเสียดชาวบ้านก็ไม่สามารรถซ่อมได้ ส่วนเครื่องจักรไถนาอันนั้นไม่เหมาะกับการทำนาข้าว ซึ่งแต่ละแปลงมีขนาดเล็ก

^๒ เช่นปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือขาดดุลย์การค้ากับภาคกลาง ๖๑,๓๖๓ บาท ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ขาดดุลย์ไป ๕๕๒,๑๕๓ บาท ดู กจร.ร. ร.๕ ม.๒.๑๔/๖๕ พระยาประสิทธิศิลปการ ข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมา กราบทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นกำแพงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย, ๗ กันยายน ร.ศ. ๑๑๕.

ที่จะพัฒนาวิธีการผลิตถึงในระดับเป็นอุตสาหกรรม สิ่งที่หมู่บ้านได้รับผลจากทุนนิยมโลก และไ้เปลี่ยนไปบ้าง ไ้แก่การเกิดโรงสีขึ้น การขยายตัวของระบบเงินตราและการใช้เงินตราเป็นระบบเดียวกัน เครื่องมือการผลิตเปลี่ยนไปบ้าง มีหน่วยการค้าถาวรเกิดขึ้น โดยชาวจีนไ้เข้ามาในฐานะตัวเชื่อมหมู่บ้านกับโลกภายนอก ไ้ทำการนำเอาส่วนเกินจากหมู่บ้านต่าง ๆ ลงมาสู่ภาคกลาง ส่วนมากแล้วชาวจีนเหล่านี้มักจะสร้างความสัมพันธ์กับเจ้าเมือง กรมการเมือง ซึ่งเป็นการอาศัยอำนาจรัฐเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า

จากการที่ทุนนิยมไ้เข้ามาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป และเริ่มเห็นได้ชัดก็เงินขึ้นคือการเริ่มมีชนชั้นนายทุน โดยเฉพาะชาวจีนซึ่งมีลักษณะเป็นทุนการค้า เป็นทุนประเภทเงินตรามีใช้ที่ดินตั้งเคม นอกจากนี้เริ่มมีความก้าวหน้าทางวิทยาการ เช่น มีการตั้งโรงสีขึ้นแต่การตั้งนั้นก็มิจมุ่งหมายสำคัญเพื่อผูกเอาส่วนเกินส่งออกไป จึงไม่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐานของหมู่บ้านได้ ชาวบ้านยังคงมีวิถีชีวิตแบบเดิม เครื่องมือการผลิตและวิธีการผลิตเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงผลิตเพื่อบริโภคและส่งส่วย นอกจากหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เส้นทางรถไฟจะมีการผลิตข้าวเพิ่มขึ้น การยกเลิกระบบไพร ทาส ก็ไม่ได้ก่อให้เกิดแรงงานอิสระอย่างแท้จริง และการมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติสูงจึงทำให้มีลักษณะผูกพันพันนาการกับชุมชน ผู้คนเหล่านั้นจึงไม่สามารถหลุดออกมาจากหมู่บ้านมาเป็นแรงงานอิสระได้ ตลอดทั้งแทบจะไม่มีแหล่งงานใ้รองรับแรงงานเหล่านี้เลย แรงเหี่ยวร้างภายในหมู่บ้านยังคงดำรงอยู่

ดังนั้นแม้ทุนนิยมจะเข้ามาในภูมิภาคนี้เริ่มทำให้มีคนรวย คนจนเกิดขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ใ้ในบริเวณที่มีการขยายตัวทางการค้า เช่นแถบนครราชสีมา ส่วนหมู่บ้านอื่น ๆ ภายในภาคมีความเปลี่ยนแปลงน้อย ชาวบ้านยังคงทำการผลิตควบคู่กันไปทั้งเกษตรกรรมและหัตถกรรม แม้การผลิตหัตถกรรมในภูมิภาคนี้จะลดลงเนื่องจากสินค้าต่างประเทศเข้ามา แต่ก็ยังคงมีอยู่และมีวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม

จะเห็นได้ว่าเมื่อทุนนิยมเข้ามากระทบหมู่บ้านนั้น ปรากฏว่ามีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นคือมีการผลิตและค้าขายซึ่งส่งลงมายังภาคกลางโดยทางรถไฟ อย่างไรก็ตามหมู่บ้านแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐานเลย หมู่บ้านยังคงมีการผลิตเพื่อยังชีพ แม้จะมีการผลิตเพื่อขาย ลักษณะการช่วยเหลือซึ่งกันและกันยังคงมีอยู่สูง เพื่อให้สามารถมีชีวิตรอด

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

การเข้ามาของทุนนิยมโลกได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย ทำให้มีการขยายตัวทางการผลิตเพื่อค้า จะเห็นได้เด่นชัดมากในภาคกลางซึ่งเป็นภาคที่มีการขยายตัวการผลิตข้าวสูงสุดของประเทศไทย เมื่อเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้รับผลกระทบดังกล่าวนี้ต่ำกว่า การผลิตเพื่อค้าเห็นได้เด่นชัดเมื่อมีการเปิดเส้นทางรถไฟสายนครราชสีมา

เมื่อเส้นทางรถไฟไปถึงนครราชสีมาในระยะเวลาต่อมา การขยายตัวทางการค้าข้าวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การส่งข้าวเปลือกลงมายังภาคกลางมีปริมาณเพิ่มขึ้น^๒

นอกจากนี้ยังมีสินค้าจากต่างประเทศที่ส่งผ่านมาจากภาคกลางเข้ามา ได้แก่ เสื้อผ้า เครื่องโลหะ ได้ส่งผลกระทบต่อหัตถกรรมครัวเรือนที่เคยทำคู่เคียงกับการเกษตรลดน้อยลง เมื่อเปรียบเทียบกับภาคกลางซึ่งได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของทุนนิยมโลก ทำให้หัตถกรรมครัวเรือนแตกสลายลงในเวลาไม่นานนัก ซึ่งต่างจากภาคเหนือและภาคใต้ หมู่บ้านจะได้รับผลกระทบนี้ต่ำกว่า การแตกสลายตัวก็กินเวลายาวนาน เช่นเดียวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้ยังทำการทอผ้าคู่เคียงกับการทำนาตลอดมา

^๒คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน, การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม,

หน้า ๑๓๐.

^๒ กจช., สบ. ๒.๔๓/๖๕ บันทึกรายงานเสด็จตรวจราชการมณฑลอีสาน
ของจอมพลสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต พ.ศ. ๒๔๗๐.

การเข้ามาของทุนนิยมยังได้ทำให้เกิดพัฒนาการทางการผลิตที่เจริญขึ้น เช่น โรงสี ทางค่านหมูบ้านได้รับผลกระทบในการใช้เครื่องมือในการผลิตที่เข้ามา เห็นได้ชัด คือ จอบ ผานไถนา ซึ่งเป็นเครื่องมือที่แข็งแรงกว่าเครื่องมือที่ทำขึ้นในพื้นที่บ้านเอง

ขณะที่หมู่บ้านหันมาทำนาเพิ่มขึ้น แต่การหาของป่าก็ยังคงมีอยู่ ซึ่งก่อนหน้านี้หมู่บ้านหาของป่าเพื่อส่งส่วย และในระยะเวลาต่อมาเพื่อการค้า แม้หมู่บ้านจะมีลักษณะการผลิตพอยังชีพก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีการค้าเกิดขึ้น ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาวริง การค้าเป็นระบบผูกขาดของรัฐ สินค้าที่นำไปขายก็เป็นส่วนที่เรียกเก็บจากชาวบ้าน ซึ่งเป็นของป่า ภายหลังสนธิสัญญาเบาวริง ระบบการค้าผูกขาดยกเลิกไป แต่การค้าของป่าก็ยังมิได้อยู่และคู่เคียงกับการผลิตพอยังชีพ การทำสนธิสัญญาเบาวริงปี พ.ศ. ๒๓๙๘ ดูเหมือนว่าจะทำให้เศรษฐกิจภูมิภาคนี้มีการขยายตัวการผลิตและการค้า แต่ชาวบ้านยังคงสภาพลักษณะเศรษฐกิจพอยังชีพ บางครั้งมีลักษณะการพึ่งพิงกันเป็นพิเศษด้วยการเป็นเสี้ยว

ในค่านการการค้าระดับท้องถิ่น ชาวจีนจะเข้าไปซื้อสินค้า ได้แก่ ของป่า ต่าง ๆ สินค้าพื้นเมือง เช่น หนังสัตว์ สีสั่ง และบางครั้งจะมีคนในหมู่บ้านนั้นเองที่ทำการซื้อรวบรวมไว้แล้วขายให้ชาวจีนอีกทีหนึ่ง หรือนำเข้ามาในเมืองขายให้ชาวจีน ซึ่งมักจะมีการติดต่อกันเป็นเจ้าของประจำอยู่แล้ว ภัยเหตุนี้จะได้เห็นว่าชาวบ้านมีการผลิตพอยังชีพ และมีการค้าคู่เคียงกันมา แต่การค้านี้ไม่สามารถไปทำลายลักษณะการผลิตเพื่อยังชีพได้

การผลิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้แรงงานในการผลิตทั้งแรงงานคนและสัตว์ โดยวิธีผลิตอย่างง่าย ๆ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เครื่องมือการผลิตเป็นสิ่งที่ชาวบ้านสามารถทำเองได้โดยใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่น ตลอดทั้งการผลิตยังขึ้นกับธรรมชาติมาก

การผลิตภายในหมู่บ้านมีลักษณะการผลิตพอยังชีพ คือ ผลิตทั้งการเกษตรกรรมและหัตถกรรมครัวเรือน แต่ละครัวเรือนจะทำการผลิตทุกสิ่งที่เป็นในการบริโภค ทำให้ภายในหมู่บ้านมีอัตราการแลกเปลี่ยนต่ำ ความพอเพียงในตัวเองของหมู่บ้านเช่นนี้เกิดขึ้นเนื่องจากเงื่อนไขภายในหมู่บ้านเอง ซึ่งมีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น ทำให้ยากที่บุคคลใดจะกล้าแยกตัวออกมา มีความคิดและพัฒนาวิธีการผลิตใหม่ ๆ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันก็ทำให้การผลิตพอยังชีพคงอยู่ได้แมตของส่งส่วย และประสบปัญหาภัยธรรมชาติ กล่าวได้ว่าเงื่อนไขภายในหมู่บ้านเป็นปัจจัยสำคัญที่เหนี่ยวรั้งการพัฒนาเช่นกัน

นอกจากนี้ การที่พระมหากษัตริย์ทรงผูกขาดที่ดิน แรงงาน และส่วนเกินของประเทศ ทำให้ขาดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและไม่มีแรงงานอิสระ ชาวบ้านทุกคนมีพันธะจะต้องถูกเกณฑ์แรงงานและส่งส่วยให้กับรัฐ ไม่สามารถเคลื่อนย้ายแรงงานได้อย่างเสรี อีกทั้งไม่สามารถสะสมทุนขึ้นได้ ชาวบ้านจะทำการผลิตเพื่อบริโภคเป็นสำคัญ อาจมีส่วนเกินเหลืออยู่บ้างเพื่อส่งส่วยและเสียภาษีให้กับรัฐ ผลผลิตจึงแทบไม่มีเหลือเพื่อการแลกเปลี่ยน กระบวนการแบ่งแยกแรงงานและความชำนาญ ยังไม่สามารถพัฒนาได้ ไม่มีเมืองการค้าและอุตสาหกรรมแตกตัวออกจากหมู่บ้าน เมืองมีลักษณะเป็นเมืองทางการปกครอง แต่รัฐเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดและครอบครองไว้ทั้งเมืองและหมู่บ้าน รัฐปกครองหมู่บ้านโดยมีตัวแทนรัฐเป็นผู้ไปเก็บผลประโยชน์มาสู่ของพระคลัง ตัวแทนเหล่านี้แต่งตั้งโดยรัฐ การเก็บผลประโยชน์เหล่านี้ส่วนใหญ่ทำไปได้โดยปราศจากการขัดแย้ง อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติหลายปีติดต่อกัน ก็จะทำให้ชาวบ้านซึ่งมีส่วนเกินเหลืออยู่น้อยนี้ประสบความทุกข์ยากลำบาก

ยิ่งขึ้น จนเกิดการลุกฮือขึ้นหลายครั้ง เช่น การเกิดชุมนุม สึกสามโบก เป็นต้น แต่ในที่สุดรัฐก็สามารถปราบได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้แก่ อาวุธ ตลอดจนการขนส่งกำลังทางรถไฟ

การที่ชาวบ้านต้องติดอยู่กับพันธะที่มีต่อรัฐ ทำให้ไม่สะดวกที่จะเคลื่อนย้าย ทำการค้าได้อย่างเสรี ทำให้ชาวจีนแทรกตัวเข้าสู่ของวางนี้ได้พอดีและได้ผลประโยชน์จากการนี้ไปอย่างมากมายทั้งที่คนไทยควรจะได้ ซึ่งหนังสือพิมพ์สิงคโปร์ได้วิจารณ์ว่า "...เมืองไทยนี่น่าที่จะไต่มา แต่ว่าเป็นเหมือนนอนหลับมาอยู่ ๓๐๐ ปีมาแล้ว..." การค้าในภูมิภาคนี้มีนครราชสีมาเป็นจุดศูนย์กลางรับส่งสินค้าจากกรุงเทพฯและหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคอีสาน ในระยะแรกมักจะขนส่งสินค้าด้วยเกวียน วัวต่าง ต่อมาเมื่อมีเส้นทางรถไฟแล้ว การค้าระหว่างภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็มีมากขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่าสินค้าของภูมิภาคนี้มักเป็นของป่า และเมื่อมีเส้นทางรถไฟก็สามารถส่งข้าวลงไปจำหน่ายยังภาคกลางได้

ลักษณะดังที่กล่าวมาจะพบว่าหมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เนื่องจากปัจจัยภายนอก ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากพัฒนาการภายในหมู่บ้านเอง ทำให้เศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเปลี่ยนแปลงล่าช้า ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยภายในโครงสร้างของหมู่บ้านเอง อีกทั้งรัฐส่วนกลางพยายามใช้อำนาจควบคุมทำให้พัฒนาการ

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* กหข., ร.๔ จ.ศ. ๑๒๑๗ เลขที่ ๑๔๕ คำแปลหนังสือพิมพ์เมืองสิงคโปร์
วิจารณ์เมืองไทย เรื่อง เซอร์ยอนโบวริงหาสาเหตุการค้าในไทย.

ของหมู่บ้านเปลี่ยนไปอย่างช้าๆ ดังนั้นการขยายตัวทางการผลิตของหมู่บ้านภายหลังจาก
ที่ประเทศไทยเปิดต่อการค้าระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง จึงไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง
โครงสร้างของหมู่บ้านอย่างแท้จริง หมู่บ้านไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐาน
ของการผลิต ทั้งในด้านวิธีการผลิต และเครื่องมือการผลิต

ศูนย์วิทยพัทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย